

Att energigemenskapa

Energigemenskaper som arena för klimatomställningens praktiker och politik

Enacting community energy. Energy communities as an arena for the practices and politics of the climate transition

In this paper, energy communities are examined as an arena within which the possibilities for a just and democratically oriented climate transition are currently being enacted. More specifically, it explores how energy communities (ECs) in Sweden are taking shape against the background of the EU's Clean Energy Package, wherein ECs have been identified as an important instrument for increased citizen participation and deepened democratization. With our theoretical basis in critical social research, we examine the Swedish landscape of energy communities as a discursive battlefield, where sociomaterial arrangements and actor interests are under formation. Special attention is paid to actors' political drivers for engagement, the ideological motivations that are expressed, the transformative strategies that are put into play, and the alliances that are formed. We argue that this is of sociological importance to scrutinize how laudable ambitions and visions of a climate-neutral society are put into practice, so as to illuminate power relations that otherwise risk being made invisible. We find that Swedish energy communities are generally forced to relate to a dominant innovation-oriented discourse with a depoliticizing effect. At the same time, we note that a variety of other ways of enacting community energy abound, which reflect values that deviate from the dominant discourse.

Keywords: energy communities, discursive formation, just transition, sociomaterial arrangements, value practices.

DET ÄR NUMERA omöjligt att betrakta klimatkrisen som ett avlägset hot. För många människor, djur och växter är dess effekter en realitet (Förenta nationernas klimatanalys 2023). I och med denna realitet aktualiseras två sammanlänkade imperativ. Det ena är påbudet att kraftigt reducera utsläppen av växthusgaser – i synnerhet i de rika länder som bär störst ansvar för historiska utsläpp, vilket synliggörs i FN-principen om gemensamt men differentierat ansvar. Det andra är säkerställandet att en sådan samhällsomställning inte reproducerar samma orättvisor och asymmetriska maktrelationer som ligger till grund för klimatkrisen (jfr Haarstad, Grandin, Kjærås m.fl. 2023). Här har kritisk samhällsvetenskaplig forskning, såsom miljösociologin, en viktig uppgift att undersöka och analysera de sociala implikationer som pågående omställningsförsök är förbundna med. Sådana analyser kan bidra till att synliggöra maktrelationer som annars förblir dolda, exempelvis genom att belysa vilka röster som får tolkningsföreträde i att aktivt forma omställningen och vilka som å andra sidan exkluderas.

I lagstiftningspaketet ”Ren energi för alla européer” (REP) från 2019 pekade Europeiska kommissionen ut så kallade energigemenskaper som ett verktyg för att stärka det demokratiska deltagandet i omställningen och därmed undvika ökad social polarisering i dess kölvatten. Generellt sett innefattar begreppet lokala sammanslutningar som producerar, lagrar och delar förnybar energi. Den förnybara energin kan komma från exempelvis solceller och vindkraft, och aktörerna kan vara hushåll, små företag, föreningar eller kommuner. En stor skillnad gentemot de stödsystem som redan riktas till villaägare och företag är att energigemenskaper i EU:s tappning utgörs av medlems- eller delägar drivna initiativ som inte får vara vinstdrivande, utan i stället syftar till att skapa miljömässiga, ekonomiska och sociala samhällsfördelar (Generaldirektoratet för miljö u.d.). Ofta framhålls hur sådana initiativ kan stärka det sociala kittet på såväl landsbygd som i städer, där gemensamma investeringar och engagemang utgör grundpelaren för att stimulera lokalt, icke-kommersiellt ägande (Dall-Orsoletta, Cunha, Araújo m.fl. 2022).

De förhoppningar om en rättvis klimatomställning som knutits till energigemenskaper har bäring också i en svensk kontext. De senaste åren har stigande energipriser tvingat svenska hushåll att lägga en betydligt större del av sin disponibla inkomst på energi, alltmedan elstöd har utformats till förmån för höginkomstagare. Om energifattigdom hittills varit ett relativt outforskat fenomen i Sverige, bland annat för att varmhya länge varit normen i flerbostadshus, framstår den plötsligt som en överhängande risk även för svenskar. Dessa snabba förändringar har inte i första hand med klimatomställning att göra, men de belyser behovet av forskning som kritiskt analyserar omställningsprocesser, så att en snabb omställning av energisystemet inte sker på bekostnad av den eftertänksamhet som rättvisefrågor fordrar. Brist på sådan eftertänksamhet har bidragit till framväxten av en mängd olika proteströrelser, från Gula västarna i Frankrike till Bränsleupp-roret i Sverige. Orsakerna till dessa fenomen är förvisso mångbottnade, men en trolig delförklaring handlar om att den förda politiken hittills inte gynnat bredare befolkningslager (Mehleb, Kallis & Zografos 2021). I synnerhet lokalbefolkningen tycks ofta hamna i kläm i omställningssträvanden, vilket exempelvis reflekterats i ett växande motstånd mot etablering av storskalig vindkraft i Sverige (Niskanen, Anshelm & Haikolav 2024). Genom att ge medborgare betydligt mer att säga till om än att endast välja leverantör på elmarknaden är det EU-kommissionens uttalade mål att energigemenskaper ska kunna bidra till att vända denna trend. Medlemsstaterna har således ålagts att juridiskt formalisera energigemenskaper som aktör såväl som att analysera hinder och ta fram stödjande ramverk för deras förverkligande.¹

Även forskningslitteraturen ger vid handen att energigemenskaper potentiellt kan stärka erkännande- och deltagandedimensionerna av en rättvis omställning, vilket

1 Se Europaparlamentets och Rådets direktiv (EU) 2018/2001 från den 11 december 2018 om främjande av användningen av energi från förnybara energikällor.

indirekt också skulle kunna gynna en mer rättvis tillgång till energi.² Exempelvis förväntas energigemenskaper kunna skapa förutsättningar för marginaliserade grupper att anta en betydligt mer aktiv roll i utformandet av framtidens energisystem och i längden därmed utgöra ett viktigt instrument för bekämpning av energifattigdom (Wiersma & Devine-Wright 2014). Huruvida de kan spela en sådan roll är dock helt avhängigt av en mängd faktorer – allt ifrån institutionella och regleringsmässiga förutsättningar till den interna sammansättning och de former för deltagande som utkristalliserar i konkreta energigemenskaper, där både organisationsform och lokal kontext är avgörande (Johnson & Hall 2014; Radtke & Ohlhorst 2021; Van Veelen 2018). Detta gör vägen till en rättvis omställning genom energigemenskaper betydligt krokigare än vad som urskiljs vid en första anblick. En fördjupad miljösociologisk analys kan således spela en viktig roll genom att identifiera förutsättningar för möjliga konfigurationer av energigemenskaper och deras konsekvenser. I denna artikel ämnar vi bidra med just detta.

Vårt tillvägagångssätt för ändamålet är att analysera energigemenskaper som en möjlig arena för demokratisering av det svenska energisystemet – och i förlängningen en rättvis omställning av samhället. Undersökningen är därmed riktad mot den brännande frågan om hur miljöstyrning faktiskt görs och arrangeras i människors vardag (Bulkeley, Paterson & Stripple 2016). Just energigemenskaper och andra gräsrotsorienterade initiativ tenderar att omgärdas av stora förhoppningar bland såväl forskare som politiker och betraktas ibland som självklara komponenter i en rättvis omställning (Emelianoff & Taylor Aiken 2021). Emellertid är det långt ifrån givet att energigemenskaper kan infria de högt ställda förväntningarna, och forskning som undersöker huruvida så faktiskt blir fallet saknas i stor utsträckning (Burke & Stephens 2018; Van Veelen 2018; Taylor Aiken 2019; Taylor Aiken, Eadson, Hobson m.fl. 2022).

Med EU:s ambitioner som bakgrund behandlar vi det svenska landskapet av energigemenskaper som ett diskursivt slagfält där sociomateriella processer spelas ut och aktörsintressen formeras. Vi ägnar särskild uppmärksamhet åt aktörers politiska klangbotten för engagemang, de ideologiska bevekelsegrunder som kommer till uttryck, de förändringsstrategier som sätts i spel och de allianser som bildas. Specifikt syftar artikeln till att undersöka hur olika aktörer engagerar sig i energigemenskaper och hur de praktiker genom vilka engagemanget tar form bidrar till klimatomställningens diskursiva formation. Detta analyseras utifrån en kvalitativ ansats med i första hand intervju- och textanalys.

Vårt analytiska tillvägagångssätt för undersökningen är trefaldigt. Först utforskar vi de materiella såväl som diskursiva förutsättningar som energigemenskaper måste förhålla sig till i en svensk kontext. Fokus ligger på den friktion mellan olika ak-

2 När det gäller erkännande- och deltagandefrågor är utgångspunkten att framtidens energisystem har en viktig moralisk dimension som behöver uppmärksammas eftersom dess utformning potentiellt aktualiserar konflikter mellan olika aktörer (se t.ex. Sovacool 2013). På samma gång som framtidens energisystem kan komma att gynna vissa grupper i samhället kan det komma att missgynna andra, därav vikten av att inkludera medborgare i sådana omställningsprocesser (Melin, Magnusdottir & Baard 2023).

törsgrupperns föreställningar och förhållningssätt till energigemenskaper som uppstår när EU-direktiven ska översättas och implementeras, där skilda uppfattningar om hur energigemenskaper bidrar till klimatomställningen florerar. Sedan fördjupar vi undersökningen genom att undersöka hur energigemenskapsaktörer navigerar de materiella och diskursiva förutsättningarna med hjälp av tidigare nämnda förändringsstrategier och aktörsallianser. Slutligen diskuterar vi de värderingspraktiker som dessa navigeringsförsök ger uttryck för, och resonerar kritiskt kring de identifierade aspekterna i förhållande till REP och den övergripande omställningsdiskursen. Det är vår övertygelse att sådan kunskap kan bidra till att vidga förståelsen av miljöproblemens komplexitet (Lidskog, Standring & White 2022) – i vårt fall gällande den maktodynamik som utkristalliserar genom aktörers kollektiva energigemenskapande, vars relevans aktualiseras mot bakgrund av REP och dess ambitioner om en rättvis klimatomställning.

Teori

Med avsikt att bidra till litteraturen om rättvis omställning och energidemokrati tar vi avstamp i forskning om energigemenskaper och klimatomställning utifrån en kritisk samhällsvetenskaplig tradition, framför allt i skärningspunkten mellan teknik- och vetenskapsstudier (STS) och studier av styrningsrationalitet (fr. *gouvernementalité*; eng. *governmentality*). Vår teoretiska utgångspunkt är att problem formuleras och görs politiskt styrbara på fler platser än de som traditionellt studerats inom statsvetenskapen, såsom i internationella förhandlingar eller genom riksdagsbeslut och myndighetsarbete. Dessa utgör förvisso viktiga arenor där klimatomställningen styrs, men styrning involverar också teoretiska såväl som praktiska kunskapstraditioner, icke-statlig expertis samt tekniska artefakter och infrastruktur, varigenom subjektspositioner skapas och möjlighetsbetingelser formas (Foucault 2010; Li 2007; Rose & Miller 2008; Braun 2014). Det är inom sådana bredare, diskursiva formationer som kollektiva förståelser av klimatomställningens handlingsutrymme formas (Bulkeley, Paterson & Stripple 2016) och det är inom deras gränser som verkställandet av en rättvis omställning kommer till uttryck. Här spelar tekniker i bred bemärkelse en avgörande roll – å ena sidan i form av tekniska artefakter såsom solceller, transformatorstationer och informationssystem (Barry 2001), och å andra sidan i form av sociomateriella arrangemang, exempelvis införlivandet av klimatkrisen i nya marknadslösningar, där begrepp som ”kolkrediter” och ”koldioxidbudgetar” myntas och styrningspraktiker förankrade i sådana arrangemang uppstår (Lövbrand & Stripple 2011).

Genom att studera de tekniker och metoder med vilka miljön gjorts politiskt styrbar har exempelvis Kristin Asdal (2011) blottlagt det oupplösliga förhållandet mellan diskursivt meningsskapande och praktisknära problemlösande. Inspirerad av Michel Foucault och STS visar hon hur samspelet mellan vetenskaplig kunskap, tekniska inrättningar och meningsbärande handlingar performativt iscensätter naturen som politiskt handlingsutrymme, och hon framhåller hur sådant som gränsvärden för fluor- och svavelutsläpp eller prismekanismer för värdering av så kallade ekosystemtjänster

diskursivt ger form åt det miljöpolitiska området. På liknande vis har Rolf Lidskog och Göran Sundqvist (2022) belagt hur olika probleminramningar av klimatomställningen får fäste i arrangemang som tar form genom styrdokument och processer knutna till såväl den internationella klimatregimen som den svenska klimatpolitiken. Sådana arrangemang formar hur klimatkrisen förstås, och enskilda medborgare och organisationer anpassar till viss grad sedan sina beteenden i enlighet med denna förståelse (se företrädesvis Foucault 2010 om regerandekomplex och uppförandestyre, och Li 2007 om *rendering technical*).

Av den anledningen tar vi teoretiskt sikte på hur miljöstyrning konfigureras genom att kunskap, teknik, och praktik sammanlänkas i relationer som bildar tillfälligt stabiliserade, sociomateriella arrangemang (Envall 2023). När vi studerar hur klimatomställningen görs meningsfull i praktiken handlar det således om hur sociala och materiella element vävs samman genom att associeras med just klimatfrågan, vilket öppnar nya utrymmen och arenor för intervention, alltmedan det stänger andra. Som Harriet Bulkeley, Matthew Paterson och Johannes Strippel (2016:12) skriver är det "[...] in the interweaving and recursive reconfiguration of devices, desires, and dissent that the situated politics of climate change emerges and takes effect". Med andra ord förhandlas klimatomställningens politiska handlingsutrymme genom de tekniker och praktiker med hjälp av vilka globala klimatmål skalas ned och görs till konkreta, styrbara problem på specifika platser (jfr Gürtler, Löw Beer & Herberg 2021). Sådana sociomateriella arrangemang avser vi undersöka i denna artikel genom att fokusera på hur olika aktörer engagerar sig i energigemenskaper rent praktiskt och hur dessa praktiker därigenom bidrar till klimatomställningens diskursiva formation.

Denna analytiska ansats är viktig inte minst för möjligheten att undersöka vilken politik som möjliggörs genom energigemenskapande med klimatomställning som förtecken. I ett bidrag till den klimatpolitiska forskningslitteraturen resonerar Paterson (2021) exempelvis kring hur klimatkrisen blir en politisk fråga, bland annat med ett kanadensiskt energigemenskapsinitiativ som exempel. Han argumenterar för att två dialektiska dynamiker ofta sätts i spel när klimatet görs styrbart genom konkreta, sociomateriella arrangemang: först den mellan "renhet" (*purity*) och "komplexitet" (*complexity*), sedan den mellan "avpolitisering" (*depoliticization*) och "återpolitisering" (*repoliticization*). Renhet betecknar det semiotiska uteslutande som oundvikligen figurerar i olika försök att göra komplexa problem som klimatkrisen hanterbara, exempelvis genom konkreta projekt och praktiker för samhällsplanering (Paterson 2021). Begreppet komplexitet å sin sida tar fasta på hur klimatkrisen är en mellanmännisklig fråga om hur våra samhällen bör organiseras, en fråga som i hela sin meningsbärande omfattning i praktiken aldrig kan reduceras till konkreta projekt utan att därmed också ge upphov till en begränsad förståelse av problemet (jfr Hulme 2009). Här menar Paterson att det ofta uppstår intrikata spänningar när dessa två element i den dialektiska relationen möts i konkreta försök att ställa om samhället.

Spänningen mellan av- och återpolitisering är för Paterson en dynamik som ibland förbises i mer STS-betonad forskning om klimatpolitik. Denna dynamik understryker hur klimatfrågan till syvende och sist handlar om olika värderingar, olika uppfatt-

ningar om det goda livet och om oss själva, och därmed i grund och botten är en konfliktfylld fråga. Avpolitisering innebär att klimatfrågans politiska karaktär döljs genom olika, ofta tekniska medel, vilket förflyttar beslutsfattande och makt från kollektiva fora och offentlig debatt till tekniska experters domäner (Paterson 2021:24–25; jfr Mouffe 2008[2005]; Swyngedouw 2010). Återpolitisering handlar däremot om hur klimatfrågan på olika sätt återflyttas till offentliga fora för debatt och blir föremål för kontrovers, vilket synliggör konfliktdimensionerna (jfr Anshelm & Haikola 2018). Paterson (2021:25) understryker dock att det vore felaktigt att normativt värdera av- och återpolitisering som ”bra” respektive ”dåligt” ur klimatsynpunkt; det gäller snarare att vara uppmärksam på dynamiken mellan dessa för att kunna analysera och förstå klimatomställningsprocesser.

Patersons konceptualisering av det politiska bottnar i kritiska demokratiteorier, där de antagonistiska dimensionerna av politik betonas. Med andra ord blir frågor politiska genom att grundläggande ideologiska uppfattningar synliggörs och bryts mot varandra i demokratiskt legitima fora (Mouffe 2008[2005]). Genom att närma oss energigemenskapandet med fokus på de sociomateriella arrangemang inom vilka aktörerna bidrar till att ge mening åt den svenska klimatomställningen – i synnerhet dynamiken mellan av- och återpolitisering – hoppas vi att få syn på diskursiva möjlighetsbetingelser för att olika rättviseanspråk ska kunna komma till uttryck. Detta är högst relevant med tanke på hur REP uttryckligen knyts an till EU:s plattformar för en rättvis klimatomställning, såsom den gröna given. Dessutom formuleras i REP-direktiven mål kring utökad medborgardeltagande i omställningen såväl som mål om att energigemenskaper ska kunna tjäna som hävstång för marginaliserade grupper.

Vårt angreppssätt är delvis en reaktion mot att den forskningslitteratur som behandlar energidemokrati i stor utsträckning saknar analyser av hur dessa värden kommer till uttryck rent praktiskt. Detta är nämligen en litteratur som tenderar att ha ett teoretiskt fokus, såsom att söka klarhet i begreppets betydelse och förhållande till andra närliggande begrepp (Szulecki 2018; Stephens 2019; Szulecki & Overland 2020; Droubi, Heffron & McCauley 2022). Det finns dock en framväxande litteraturfåra som fäster blicken på just energidemokratis ”görande” (*enactment*) genom bland annat utveckling och bruk av nya sätt att organisera energisystemet. Dessa forskare skiftar fokus från hur energidemokrati kan förstås begreppsligt till vilka slags arrangemang som uppstår i olika försök att ställa om energisystemet, och vad detta säger om den politiska potentialen i mobiliseringen runt energidemokratibegreppet (Burke & Stephens 2018; Van Veelen 2018; Creamer, Taylor Aiken, Van Veelen m.fl. 2019; Eadson & Van Veelen 2021). Vår analys bygger på insikter från denna framväxande litteratur och vill bidra till den övergripande forskningen om klimatomställning.

Metod

Vår forskningsansats bygger på en kombination av kvalitativa metoder. Vi har från mars 2021 till december 2023 studerat energigemenskaper i en svensk kontext med tyngdpunkt på deras bidrag till rättvisa omställningssträvanden, såsom ökad demokra-

tisering av energisystemet genom exempelvis utökad och fördjupad medborgardeltagande samt skiften i ägarrelationer (jfr Van Veelen & Van der Horst 2018; Stephens 2019). Initialt, under våren 2021, genomfördes en bred kartläggning av energigemenskaper i Sverige. Kartläggningen byggde på riktade eftersökningar med hjälp av Googles sökmotor, där vi använde begrepp som ”energigemenskap,” ”energikooperativ” och ”solenergigemenskap”; en genomgång av forskningslitteratur inriktad på energigemenskaper i Sverige med hjälp av Web of Science; samt en kort enkät som vi skickade till samtliga regionala energikontor i landet.

Efter kartläggningen under hösten 2021 valde vi ut två energigemenskaper under utveckling som fall att följa över tid, vilket följdes av diskussioner med deltagande aktörer i dessa energigemenskapsinitiativ för att förhandla tillträde. Det ena initiativet finns på den gotländska landsbygden och det andra inom ramen för ett stadsutvecklingsprojekt i Örebro. Fallstudierna valdes ut på grund av sina olika sammanhang: Gotlandsfallet är tydligt gräsrotsdrivet med stark förankring i lokalsamhället, medan Örebrofallet är en del av en urban ”klimatsmart” stadsutveckling. Båda initiativen knyter uttryckligen an till sociala hållbarhetsmål och REP och har ambitioner om att producera, lagra och dela förnybar energi på nya sätt genom att etablera energigemenskaper. Vi fann det även fördelaktigt att de befann sig i ett liknande skede – båda initiativen hade kommit förbi uppstartsfasen, men befann sig ändå i en relativt tidig fas. Detta gav goda förutsättningar att följa processen med att etablera en energigemenskap över tid med tanke på fördelarna med longitudinella fallstudier (Derrington 2019).

Vid sidan av fallstudierna har vi kontinuerligt analyserat det policylandskap som energigemenskaper är inbäddade i, med fokus på den svenska energi-, klimat-, och miljöpolitiken, huvudsakligen genom intervjuer med företrädare för statliga myndigheter, kommuner och andra organisationer, samt genom analys av policydokument. Intervjuerna gjordes med energiexperter, företrädare för energiföretag, gräsrotsaktörer, konsulter, jurister, företrädare för civilsamhällesorganisationer, företrädare för regionala organisationer och tjänstepersoner på kommuner, regionala organ och statliga myndigheter. Genom att gå dessa olika empiriska vägar har vi således induktivt undersökt förutsättningarna för energigemenskaper att bidra till rättvis omställning i en svensk kontext.

Sammantaget bygger vår syntetiserande analys i denna artikel på 44 intervjuer med en mångfald aktörer i det svenska landskapet av energigemenskaper, på observationer både inom ramen för fallstudierna och i andra sammanhang, på fältarbete på Gotland samt på analys av projektdokument och offentliga handlingar på nationell, regional och lokal nivå, däribland offentliga utredningar, myndighetsrapporter, remissvar och protokoll från kommunala nämndsammanträden. Genom denna ansats utgår vi från aktörernas egna erfarenheter av energigemenskapande såväl som erfarenheter från regionala och nationella organisationers engagemang i energigemenskaper utanför konkreta initiativ. Vår analytiska process har utvecklats genom successivt individuellt och kollektivt arbete. Närmare bestämt har vi växlat mellan att närläsa och tematiskt koda material på egen hand (jfr Charmaz 2014) och att träffas och i workshopformat gemensamt utveckla studiens teman. Den kollektiva delen av vår analys bygger på två

veckolånga workshopptillfällen som inföll under hösten 2022 och våren 2023. Utöver dessa två tillfällen har vi löpande arbetat med att sortera i det svenska landskapet av energigemenskaper utifrån de hinder som vi identifierat för deras möjligheter att bidra till en rättvis omställning, de strategier som tagit form bland aktörer för att navigera i landskapet samt de demokrati- och rättviseanspråk som därmed fått utrymme.

Analys

Innan vi ser närmare på hur REP har omsatts i den svenska kontexten bör konstateras att allt fler aktörer på olika platser runt om i landet, verksamma på olika förvaltningsnivåer, engagerar sig i energigemenskaper på olika sätt. Det är en påtaglig skillnad jämfört med hur situationen såg ut innan REP lanserades (jfr Magnusson & Palm 2019). Denna skara aktörer har vuxit stadigt under de senaste två till tre åren och tycks vara stadd i fortsatt tillväxt. Detta är uppseendeväckande, då energigemenskaper länge har varit en marginaliserad aktör i det svenska energisystemet, bland annat på grund av systemets storskaligt industrimoderna utformning med centraliserade ägarrelationer (Kooij, Otema, Veenman m.fl. 2018). Visserligen har småskaliga energisystemkonfigurationer och visioner om lokaldemokrati återkommande dykt upp i debatten under lång tid (Anshelm 2000; Kall 2011; Hultman 2015), i praktiken genom gräsrotsinitiativ, ofta med anknytning till miljörelsen (Magnusson & Palm 2019). Men trots att det fortfarande saknas tydliga regler och ramverk för energigemenskaper, tycks engagemanget både ha blivit större och mer diversifierat mot bakgrund av REP. Som vi ska se har energigemenskaper blivit en viktig arena för att påverka hur klimatomställningen formas, med den följderna att en mängd aktörer på kort tid har gett sig in i energigemenskapandets diskursiva slagfält. Å andra sidan betyder detta inte nödvändigtvis att energigemenskaper bidragit till en politisering av den svenska omställningen, utan som vi också ska se infogar sig de sociomateriella arrangemang som iscensätts av flertalet aktörer väl i de existerande marknadsmässiga och tekniska konfigurationer som präglar svensk energiinfrastruktur under en längre tid.

Ren energi-paketet landar – det svenska policylandskapet och dess förutsättningar för aktörers energigemenskapande

Energimarknadsinspektionen (Ei) är den primärt ansvariga myndigheten när det gäller att införliva REP, liksom när det gäller att reglera elmarknaden. Ei:s förslag till regeringen att införa energigemenskaper i svensk lagstiftning, och därigenom översätta REP till den nationella kontexten, utgör således en rimlig startpunkt när vi söker förstå förutsättningarna för aktörers energigemenskapande samt hur de möjlighetsbetingelser som formas främjar vissa värden som tillskrivs energigemenskaper att komma till uttryck på bekostnad av andra.³ Det ska dock sägas att varken föregående eller nuvarande regering har valt att implementera Ei:s förslag, så Sverige har i praktiken ännu inte

³ Dessa förslag återfinns i en rapport av Roger Husblad, Göran Morén och Johan Nordström m.fl. (2020).

införlivat direktiven från REP i den nationella lagstiftningen. I korthet innebär förslaget att energigemenskaper inlemmas under den befintliga lagen om ekonomiska föreningar, vilket innebär att inget eget juridiskt ramverk för energigemenskaper utarbetats. Vid årsskiftet 2021–2022 lanserades dock lagstiftning – utan tydlig koppling till energigemenskaper, ska sägas – som öppnar för lokal delning av energi på ett sätt som tidigare, med få undantag, varit förbjudet för aktörer utan nätkoncession. Även om detta kan få potentiellt stora effekter för energigemenskaper, tycks organisationsformen ekonomisk förening ligga nära till hands för att fånga upp föreställningar om vilka värden energigemenskaper kan skapa i en svensk kontext.⁴ I intervjuer med Ei-anställda framkommer en viss skepsis mot att energigemenskaper skulle kunna få något genomslag i Sverige över huvud taget. Intervjupersonernas språkbruk har en tydlig juridisk prägel, vilket speglar det institutionella ramverk som skapats för energigemenskaper och passar in dem i en snävt juridifierad och inte minst teknoekonomisk förståelse av energisystemens nyttoaspekter. I sin rapport om implementeringen av REP påtalar Ei:

Gemenskaper ska också omfattas av kostnadsrelaterade nätavgifter samt relevanta avgifter och skatter, vilket säkerställer att de bidrar på ett lämpligt, rättvist och balanserat sätt till den övergripande kostnadsfördelningen i systemet, i linje med en transparent kostnads–nyttoanalys av distribuerade energikällor som tagits fram av nationella behöriga myndigheter. Detta krav föranleder ingen åtgärd utifrån den föreslagna regleringen. Gemenskapen och dess medlemmar har samma rättigheter och skyldigheter som andra aktörer och kunder (Husblad, Morén, Nordström m.fl. 2020:349).

Vidare föreslås att energigemenskaper inte ska få äga egna elnät, med effektivitetsargument som huvudsaklig grund (Husblad, Morén, Nordström m.fl. 2020:351–352). Här fokuseras på föreställningar om neutralitet, där energigemenskaper anses äga samma rättigheter och skyldigheter som andra kunder, och argument om att marknaden inte får snedvridas för det övriga ”kundkollektivet” står i centrum. Rättvisa tycks handla om att inte särbehandla energigemenskaper, utan att i stället passa dem in i sociomateriella arrangemang underbyggda av samhällsekonomiska kostnads–nyttoanalyser, vilket styr energigemenskapandet i riktning mot bevarande av den befintliga elmarknadens lagar, regler och infrastrukturer.

I intervjuer med företrädare för energibolag dyker liknande resonemang upp, där riskerna med energigemenskaper i stället påtalas. Främst berörs riskerna för ”suboptimering” genom skapandet av ”dubbla infrastrukturer”. I dessa intervjuer understryks hur energigemenskaper riskerar att leda till uppbyggnad av den kollektiva nytta som

⁴ En ekonomisk förening är en specifik organisationsform i svensk lagstiftning. En sådan åläggs att främja sina medlemmars ekonomiska intressen, vilket inte är detsamma som ekonomisk vinst. Därmed särskiljs ekonomiska föreningar från aktiebolag, som är ålagda att generera ekonomisk vinst och avkastning åt aktieägare. Ekonomiska föreningar, å sin sida, syftar till att främja medlemmarnas intressen i vidare bemärkelse, vilket inkluderar sociala och ekologiska fördelar. Bostadsrättsföreningar och vindkraftskooperativ är exempel på ekonomiska föreningar.

elnätet anses utgöra, inte minst till följd av potentiellt färre anslutna elnätskunder, vilket enligt dessa aktörer skulle leda till ökade kostnader. Exempelvis lyfts det fram hur ”enklavisering” riskerar att fragmentera det gemensamma, med vilket befintliga marknadsstrukturer åsyftas. En företrädare för GEAB menar exempelvis att:

[...] det är ju en fråga i det här, vad är vinningen för elnätsbolaget som ska motivera att det på något sätt blir ett lägre pris, [...] för slutkunden i den här energigemenskapen. För om man ponerar att vi skulle få hundra energigemenskaper runtom på Gotland och att våra kostnader för att driva elnätet egentligen inte skulle vara särskilt mycket lägre, då skulle ju det innebära att resten av Gotlands abonnenter skulle behöva betala ett högre pris för att premiera de här energigemenskaperna.

Här mobiliseras en politisk vision om vikten av att bevara den rådande marknadens regelverk och sociomateriella sammansättning gentemot politiska krafter som söker destabilisera denna känsliga process av optimeringskalibrering. Denna dominerande logik sätter sitt hopp endast till den nätnytta och systemoptimering som energigemenskaper skulle kunna bidra med. Snarlika formuleringar uttrycks av företrädare för stora energibolag under seminarier vi observerat, exempelvis vid ett webinarium arrangerat av Fastighetsägarna Sverige om den tidigare nämnda regeländringen kring energidelning.

Ett språkbruk som speglar detta förhållningssätt till det svenska policylandskapet har till och med letat sig in i statliga myndigheter, vilka rättfärdigar sin passivitet med hänvisning till energisystemets – eller Systemets med stort S (jfr Ekonomin med stort E i Mitchell 2013) – eget bästa, där riskerna med en förändring av den rådande energisystemregimen framhålls i termer av en urholkning av det gemensamma med uppbrytning och enklavisering som följd. Detta resonemang gifts sedan med ett utilitaristiskt argument om att energigemenskaper inte bör spela någon annan roll i den svenska klimatomställningen än den som verktyg för optimering av den rådande regimen. Inte minst eftersom andra sorters arrangemang föreställs splittra det så kallade kundkollektivet, vilket spelar an på den nätavgift som vi medborgare i vår egenskap av elmarknadskunder tillsammans delar på och som hotas med att höjas om hushåll gradvis frigör sig från energibolagens elnät.

Ei:s sätt att uttrycka sig synliggör ett teknoekonomiskt, juridiskt orienterat förhållningssätt till energigemenskaper, där samhällsekonomisk effektivitet fokuseras snarare än demokrati- och deltagandefrågor. I intervjuer med anställda på Energimyndigheten uttrycks vidare en skepsis till medborgardrivna engagemang i omställningen. I stället är det stora industriella anläggningar och storskalig kraftproduktion som står i fokus, utifrån tanken att det är en sådan storskalighet som krävs för att norra Sverige på ett säkert sätt ska kunna förses med stora mängder förnybar el under den förgivettaget gröna nyindustrialiseringen. I denna form av energigemenskapande utgör en mer omdanande förändring av den samtida energisysteminfrastrukturen och dess maktrelationer en urholkning av det gemensamma, vilket förankras i en utilitaristisk förståelse av energigemenskapers värde. Detta förhållningssätt tycks mynna ut i en systembevarande

logik, där energigemenskaper primärt passas in i befintliga marknadsstrukturer. Detta reflekteras även i intervjuer med tjänstepersoner på andra myndigheter och nätföretag. Dessa återkommer inte sällan till hur energigemenskapers primära värde ligger i att skapa mer flexibilitet i ett digitaliserat, intermittent energisystem.

Denna inramning riskerar att motverka de mer genomgripande idéer om klimatomställningen som energigemenskaper förknippas med på EU-nivå (Envall & Rohracher 2023). I en intervju med en jurist med särskild kompetens inom energigemenskaper framkommer hur dessa skulle kunna skapa betydligt fler värden om ett tydligare juridiskt ramverk mejslades ut, exempelvis genom att specifika organisationsformer erbjöds olika slags energigemenskaper. Intervjupersonen betonar att EU-lagstiftning gör tydlig åtskillnad mellan två typer av energigemenskaper och att dessa har olika legal bakgrund med helt skilda syften i åtanke. Den ena varianten, ”medborgarenergigemenskaper”, betonar marknadsvärden och individuellt deltagande på elmarknaden, medan den andra, ”gemenskaper för förnybar energi”, snarare betonar lokalbefolkningens kollektiva deltagande och energigemenskapernas sociala värden.

På grund av den avreglerade elmarknaden och i ljuset av Ei:s översättning av REP har dock marknadsdeltagande kommit att utgöra de praktiker som energigemenskaper i första hand måste förhålla sig till, antingen i rollen som aggregator av hushålls el- och värmelaster att buda in på elbörsen eller genom att tillhandahålla marknadsorienterade systemtjänster, såsom frekvensreglering åt stamnätsägaren Svenska Kraftnät eller flexibilitet på lokala eller regionala flexibilitetsmarknader (vilka i sin tur främst existerar i form av pilotprojekt). Således formas energigemenskapandet i linje med den redan existerande, storskaliga elsysteminfrastrukturen. Då det finns formella krav för deltagande på vissa marknader, exempelvis stora budstorlekar som automatiskt utesluter små, gräsrotsorienterade energigemenskaper, samt prekvalificeringsprocesser som kräver en professionaliserad organisation, placerar det befintliga regelverket energigemenskapande aktörer i en ogynnsam institutionell miljö med ett flertal utslutningsmekanismer för medborgardrivna initiativ.

Men den ovan nämnda differentieringen hade kunnat tillvaratas på ett betydligt mer omsorgsfullt sätt om tid och resurser lagts på att utarbeta ett eget juridiskt ramverk för energigemenskaper, enligt juristen. På så vis hade fler möjligheter kunnat tillvaratas, såsom att fånga upp medborgarengagemang och skapa former för förverkligande av sociala värden genom inbäddning av stödfunktioner i den offentliga förvaltningen. Även en konsult med mångårig erfarenhet av solenergibranschen uttrycker liknande synpunkter. Denne pekar på hur Ei:s lagförslag riskerar att underminera energigemenskapers potential att bidra till klimatomställningen, och betonar i synnerhet knapphändigheten och det snävt juridiska fokuset i det införande av energigemenskaper som Ei föreslår. Även om det i teorin är möjligt för gemene man att starta en energigemenskap, poängterar juristen att dagens institutionella ramverk ställer orimligt höga krav på den enskilde individen. För tillfället tycks devisen vara: ”Fråga dig inte vad energisystemet kan göra för dig; fråga dig vad du kan göra för energisystemet.” På grund av Ei:s passiva och minst sagt tvivelaktiga inställning till energigemenskapers roll i den svenska omställningen är det upp till bevis för varje initiativ att på

ett entreprenörmässigt sätt paketera sina ambitioner så att de uppenbart optimerar energisystemregimen.

Fångad i en innovationsdiskurs – energigemenskapande som entreprenörskap

Faktum är att denna entreprenörsanda är en strukturerande rationalitet i den svenska energipolitiken, sammantvinnad med en mångfald tekniker som formar hur klimatomställning iscensätts genom bland annat energigemenskaper. Ett gott exempel på det är stadsutvecklingsprojektet Tamarinden i Örebro, där ambitioner om att bidra till klimatomställningen vilar tungt på etableringen av en energigemenskap. Projektet drivs av Örebro kommun i partnerskap med det kommunala bostadsbolaget Örebrobostäder (ÖBO) och det multinationella energibolaget Eon vid sidan av flera kommersiella byggföretag. Energigemenskapen är tänkt att byggas upp kring lokal energidelning genom ett fysiskt lågspänningsnät, distribuerade energiresurser såsom solceller, batterilagring och elbilsaddning, samt ett lågtemperaturfjärrvärmenät och ett digitalt automationssystem för koordinering av områdets energianvändning och delning. Tamarindenprojektet utmärks av att de ingående aktörerna själva har för avsikt att äga infrastrukturen, både den fysiska energiinfrastrukturen och den digitala infrastrukturen, troligen genom att bilda en samfällighetsförening och en gemensamhetsanläggning. Eons roll är i nuläget oklar annat än den som infrastruktur- och energileverantör till stadsdelen under byggnationsfasen.

Den ovannämnda entreprenörsandan avspeglas redan i de grundläggande ambitionerna med Tamarinden: att skapa en mall för hållbar stadsutveckling som sedan kan replikeras runt om i landet. Det huvudsakliga värdet med en energigemenskap föreställs ligga i optimering av fastigheters, områdets och stadsdelars energisystem, vilket enligt intervjupersoner inom såväl stadsförvaltning som den kommunala politiken och i privata företag med koppling till Tamarinden kan leda till minskad belastning på elnätet och minskat effekttuttag och i längden därmed en kostnadseffektiv och elnätsanpassad stadstillväxt.

Just idéerna om att testa, optimera och replikera är centrala för vad vi skulle kunna kalla en ”innovationsdiskurs” och utgör exempel på tekniker och praktiker som formar klimatomställningen genom bland annat energigemenskapande (jfr Godin & Vinck 2017). Forskare har nämligen belyst hur sociala och politiska problem tenderar att framställas som en fråga om ”innovationsunderskott” (Pfothenauer, Juhl & Aarden 2019), på samma sätt som det ibland talas om ett ”demokratiskt underskott”. Detta ger vid handen ett förhållningssätt till energigemenskapandet som förlitar sig på entreprenörer och kommersialisering och som inlemmar energigemenskaper i en institutionell miljö som riskerar att underminera deras demokratiseringspotential (jfr Hallonsten 2023). Det primära handlingsutrymme för energigemenskaper förflyttas till en innovationsspelplan inlemmad i EU:s projektdominerade värld (Büttner 2019) och med det statliga innovationsstödsystemet i centrum. Detta avspeglas i Tamarindenprojektet inte minst genom de ekonomiska medel som erhållits från Energimyndigheten för ett stort forskningsprojekt såväl som genom Örebro kommuns engagemang i det nationella forskningsprogrammet Viable Cities, till vilket Tamarinden är löst knutet.

När myndigheter verkar inom denna innovationsdiskurs tenderar de att uppfatta som sin huvudsakliga roll att möjliggöra utveckling av prototyper till produkter, system eller tjänster. I linje med nyliberala ambitioner att skapa marknader och bereda väg för gröna investeringar i närområdet blir uppgiften således att agera stöd under hela affärsutvecklingskedjan från idé till presentation av prototyp och slutligen affärsplan. Innovationsstöd, genom exempelvis Energimyndigheten, förutsätter nämligen att entreprenörer ska ta initiativet (Envall 2023). ”Jag skulle nog säga att, ja, men vi vill se oss som en möjliggörare”, förklarar en tjänsteperson på Örebro kommun. ”Alltså att vi, vi vill möjliggöra för nya smarta lösningar att bidra till ökad hållbarhet och mindre påverkan på vårt klimat. [...] Och vi tror ju också, alltså vi vill ju se oss lite som en testbädd för Sverige.” Det skiljer sig dock väsentligt hur kommuner tagit sig an frågan om energigemenskaper. I Tamarinden har kommunen tagit på sig en central roll för inbäddning av detta experimenterande med energieffektivisering i en övergripande vision om hållbar stadsutveckling, bland annat genom att ställa särkrav på byggnadsverkens tekniska egenskaper. Det är också tjänstepersoner på kommunen som är sammankallande för möten där de ingående byggföretagen koordinerar sitt arbete, ett forum där mycket av arbetet kopplat till energigemenskapsinitiativet bedrivs. I Uppsala, å andra sidan, är det tydligt att kommunen fortfarande söker efter en roll i relation till energigemenskaper. En tjänsteperson på Uppsala kommun uttrycker under en intervju en frustrerad önskan att få veta vad en energigemenskap ”är”, så att kommunen sedan kan ”sälja in konceptet” till privata företag och hushåll. En annan tjänsteperson i Uppsala ger vid en energigemenskapsrelaterad sammankomst uttryck för sin upplevelse att kommunen motarbetas av passiva myndigheter och ointresserade nätbolag, till stor del därför att det fortfarande är otydligt vem som bör initiera en energigemenskap.

I en svensk kontext utgör kommuner traditionellt sett en aktör som skulle kunna stödja energigemenskaper i linje med REP och därmed odla en föreningsverksamhet med sociala hållbarhetsmål i fokus i stället för endast aktiebolagsvarianter med flexibilitet- och effektivitetsmål. Dessa mål behöver inte nödvändigtvis krocka, men de tycks göra det för tillfället, då ekonomiska värden såsom optimerings- och systemdriftnyttor riskerar att tränga ut sådana demokratiska värden som snarare ligger i gemensam planering och beslutsdeltagande. Därtill innebär den institutionella miljön att kommuner inte tilldelats någon tydlig roll i relation till energigemenskaper. I de få fall där kommunen har spelat en avgörande roll, såsom i Örebro, har den gjort så därför att det redan funnits prototyper eller till och med embryon till affärsmodeller redo att utvecklas. ”Vi har kunskapen lokalt, vi har viljan både från tjänstemannaorganisationen och från liksom den politiska organisationen att testa det här projektet”, berättar tjänstepersonen på Örebro kommun. ”Vi har haft ÖBO som har varit väldigt driven i frågan, som har kommit med en idé [om smart energidelning] till oss.”

Utifrån dessa iakttagelser kan vi därmed ana att det samtida, svenska landskapet tycks riggat till nackdel för sådana aktörer vilkas energigemenskapande söker realisera REP:s visioner om demokratisering av klimatomställningen. Snarast bidrar den institutionella miljön till en teknoekonomisk inramning av energigemenskaper. Om något så sammanförs de olika initiativen med ett långtgående ekomodernt politiskt program,

där miljöproblem betraktas som vägar till ”win-win”-situationer: statens faciliterande funktioner ska assistera privata företag att utveckla och exportera grön teknik och i längden marknadsföra Sverige som grönt föregångsland (jfr Hultman, Kall & Anshelm 2021; Envall 2023).

Intermediärens centrala roll – vikten av stödfunktioner utanför den offentliga förvaltningen

Svårigheterna för gräsrotsinitiativ att navigera den institutionella miljön för energigemenskaper avspeglas framför allt i projekt som inte är lika ekonomiskt resursstarka, politiskt inflytelserika och kunskapsmässigt professionaliserade som i fallet med Tamarinden. En viktig slags aktör som vuxit fram i denna juridiska snårskog är den så kallade intermediären, eller mellanhanden (*intermediary*) (Van Lente, Hekkert, Smits m.fl. 2003; Moss 2009). I den svenska kontexten utgörs sådana intermediärer exempelvis av lokala utvecklingsbolag, regionala organisationer, nationella intresseorganisationer och studiecirkel.

Ett tydligt exempel återfinns på Gotland, i relation till energigemenskapsinitiativet Austerland Energi. Austerland är en energigemenskap som håller på att bildas på östra Gotlands landsbygd. Man har för avsikt att installera och länka samman flera distribuerade förnybara energiresurser – framför allt en solcellspark och ett solcellsdrivet reningsverk – med 150–200 hushåll samt ett lantbruk och potentiellt också en kyrka. Motorn i Austerlandprojektet är det lokala utvecklingsbolaget Nygarn Utveckling. Tack vare sitt långvariga engagemang för bygdens utveckling och sociala sammanhållning, och med flera utvecklingsprojekt bakom sig, utgör Nygarn en viktig förankringspunkt för initiativet på den lokala platsen såväl som regionalt på ön. Genom att sätta in energigemenskapsinitiativet i en längre historia av lokala utvecklingsprojekt med bygdens bästa i fokus, och inte minst genom ett flertal upparbetade kontakter med aktörsnätverk såsom Gotländska utvecklingsbolag i samverkan (GUBIS) liksom med politiker och tjänstepersoner på ön, spelar Nygarn en samordnande roll.

På Östergarnslandet är det framför allt det sociala och ekonomiska kapital som under lång tid byggts upp av ett fåtal eldsjälar, bland annat genom Nygarn, som med framgång har investerats i Austerland. I synnerhet det sociala kapitalet har varit helt avgörande för projektets fortgång, inte minst då det praktiska experimenterandet i projektet söker ge uttryck för värden som är relativt främmande för den nyss nämnda innovationsdiskursen. Projektgruppens kritiska reflektioner om vilka som deltar i energigemenskapandet belyser snarare resonemang om bygdens lokala representativitet, exempelvis vilka som inkluderas i lokala förändringsprocesser när klimatomställningen omsätts i praktiken, inom vilka former för deltagande samt på vilka premisser. Det finns också ett visst tilltal kring själva platsens betydelse, med Östergarnslandets ekologiska särdrag i fokus. Även försöken att få genomslag för idén om ”permaenergisystem”, med inspiration från permakulturrörelsen, tyder på att det finns ett embryo till ett slags biocentrisk rättvispraktik: härigenom fokuseras den lokala platsens unicitet, med människor, djur och växter, som utgör grunden för det energisystem som ska byggas. Här handlar klimatomställningen om att upprätta en energiinfrastruktur anpassad

efter den lokala platsens förutsättningar snarare än att anpassa den lokala platsen efter det storskaliga energisystemet. Ett slags alternativt framtidsberättande mobiliseras, där diskursiva element sammanfogas till ett narrativ om att ”utgå från bygdens bästa” genom att skapa en ”lokal manifestation av Parisavtalet” med ambitionen att skifta ägande av energiresurser och aktörskap i klimatomställningsprocesser till lokalbefolkningen.

Avsaknaden av stödfunktioner innebär dock att energigemenskapande i den svenska kontexten präglas av en stark professionaliseringspress, som oavsett Nygarns investeringar skapar svårigheter för projektgruppen att leva upp till sina egna sociala hållbarhetsambitioner. Det är viktigt att påpeka att projektgruppen fortfarande främst består av en privilegierad grupp individer. Till skillnad från Tamarinden, där optimerings- och systemdriftsexpertis redan finns tillgängliga i det institutionella minnet hos ÖBO, är Austerlands eventuella framgång betydligt mer avhängig av de personer som projektgruppen består av. Dessa eldsjälar äger visserligen inte den tekniska och juridiska expertis som krävs för att navigera i den institutionella miljön, men deras bakgrund, erfarenheter och resurser är heller inte representativa för gemene man. Projektgruppen är således den kritiska – och jämförelsevis också sårbara – länken i Austerlands energigemenskapande. I jämförelse med Tamarinden förefaller alltså förverkligandet av ambitionerna med Austerland vara mycket mindre motståndskraftigt mot påverkan utifrån. Faktum är att kompetensen hos en av projektledarna i Austerland, dennes sociala kapital i bygden till trots, redan har ifrågasatts. Enligt vår tolkning visar det bara på hur svårt det faktiskt är, inom den rådande institutionella miljön, att förankra en energigemenskap lokalt, just på grund av det omfattande alliansnätverk som sådana initiativ är beroende av. Intermediärer av olika slag – energikontor, tekniska konsulter, intresseorganisationer – utövar stort inflytande över Austerland, och dessa har inte nödvändigtvis samma tillit till projektgruppen som bygdens invånare.

På den regionala nivån återfinns ytterligare en intermediär, nämligen Energicentrum Gotland. Denna organisation bildades som en del i det numera nedlagda regeringsuppdrag där Gotland skulle fungera som ett pilotområde för energi- och klimatomställningen. Energicentrums identitet och grundande bygger således på en experimentmodalitet genom uppdraget att göra Gotland till ett pilotområde för klimatomställningen, vilket redan från början var tätt knutet till en övergripande innovationsdiskurs (se Envall 2021). I dag har Energicentrum inlemmats i strukturen för Sveriges regionala energikontor med det unika uppdraget att skapa en lokal förankring för omställning på ön, men organisationens historia avspeglas fortfarande i dess språkbruk och strategier, såsom dess ambition att ge spridning åt goda energigemenskapsexempel som sedan ska kunna replikeras och skalas upp. Energicentrum vill nämligen mobilisera den unika sockenstrukturen på Gotland, som fortfarande spelar en stor roll för organisering av det sociala livet på ön. Här föreställer sig våra intervjupersoner att energigemenskaper i sådana befintliga gemenskapsstrukturer kan få ett lokalt medborgerligt engagemang att ta fart.

Energigemenskaper spelar således rollen som katalysator och riktninggivare för lokala förankringsprocesser: genom att invånarna samlas kring ett gemensamt projekt

för klimatomställning på sockennivå kan ett lokalt engagemang skapas och spridas på ön. Rent praktiskt innebär det att Energicentrum har bistått Austerland med tekniskt stöd och expertis samt förmedlat kontakt med konsulter för energisystemmodellering, kostnads–nyttoanalyser och teknisk upphandling. Detta är ännu en samordnande roll av vikt för Austerland för att övertyga såväl investerare som den regionala nätägaren GEAB om att man bör få tillåtelse att ansluta till elnätet på ön. Men det är samtidigt en samling tekniker som har drivit Austerland i riktning mot att främst erbjuda flexibilitetstjänster genom smart styrning. Med tiden tycks alltså även Austerland ha fått sina praktiker förskjutna mot en handlingsrepertoar som ligger allt närmre Ei:s och energibolagens vision om energigemenskapers huvudsakliga värden.

Denna förskjutning i projektet är givetvis inte oproblematiserad. När projektgruppen ska omsätta föreställningar om permaenergi i praktiken visar det sig föga förvånande att de rimmar illa med de handlingsrepertoarer som majoriteten av de andra aktörerna i projektet använder sig av, vilket innebär att de värden som potentiellt kan komma till uttryck genom permakulturambitionerna riskerar att utmanövreras av repertoarer som ligger mer i linje med energisystemregimen. Att inte anpassa sig till regimen är uppenbarligen att löpa en stor risk: initiativ som på ett eller annat sätt sätter i fråga detta sociomateriala arrangemang måste slåss med näbbar och klor för att över huvud taget överleva. Men att anpassa sitt energigemenskapande efter regimen är samtidigt att reducera den normativa frågan om energigemenskapers värden till en synnerligen begränsad förståelse av samhällsnytta. Trots det tycks man inte ha något alternativ till att rätta sig i marknadsledet. Austerland har snarast tagit ytterligare kliv in på en innovationsspelplan genom att liera sig med aktörer som Science Park Gotland, med vilkas hjälp man blivit deltagare i ett stort, EU-finansierat forsknings- och innovationsprojekt.

Nätverksbyggande i en ogästvänlig institutionell miljö – okonventionella allianser kring gemensamma konfliktlinjer

Som vi sett tyder mycket på att energigemenskaper i den svenska kontexten har svårt för att leva upp till EU:s förhoppningar om en demokratisering av klimatomställningen. Den institutionella miljön för energigemenskaper begränsar för närvarande utbudet av handlingsrepertoarer för energigemenskapande aktörer i Sverige. Med det sagt har vi i aktörers samverkan med intermediärer av olika slag – i synnerhet organisationerna Sveriges Energiföreningars Riksorganisation (SERO) och Coompanion – kunnat urskilja ett gemensamt utforskande, där annars heterogena aktörer tillsammans mobiliserar mot en gemensam motståndare – Ei och energibolagen – snarare än med redan väldefinierade mål i sikte. Allt fler – också i kooperativrörelsen – har börjat se energigemenskaper som något kvalitativt annorlunda än energikooperativ, där målet är att skapa andra sorters värden än de rent ekonomiska som ofta förknippas med exempelvis andelsägda vindkraftsparker. Utmärkande för energigemenskapande tycks vara en ökad komplexitet i teknisk konfiguration med fler komponenter och därmed av en expanderad betydelse från endast elproduktion till konfigurationer även innefattandes sådant som smart styrning av hushållsapparater och lösningar för elbilsladdning.

Det finns således visioner om att energigemenskapers roll inte bara ska vara att öka de enskilda hushållens ekonomiska fördelar, utan också att bidra till en lokal integration av energiproduktion och användning med ett visst mått av självförsörjning och självbestämmande. Flertalet aktörer har exempelvis uttryckt sin avsikt att bidra med samordning på olika sätt i energisystemet, med diskursiv vikt fäst vid ”robusthet” och ”resiliens” snarare än enbart kostnadseffektivitet och systemoptimering. Som en representant för en regional Coompanion-avdelning uttryckte det: ”Låt tusen blommor blomma!”

I detta växande engagemang bland olika slags aktörer märks organisationer verkamma på en regional nivå snarare än lokal nivå vilka mobiliserar energigemenskaper som en strategi bland andra för att bedriva ett bredare klimatomställningsarbete. Ett sådant exempel är nyssnämnda Coompanion – en riksomspännande ekonomisk förening med regionala grenar som verkar för att kooperativa organisationsformer ska få större genomslag i samhället. En representant för en regional avdelning berättar att Coompanion under flera års tid bedrivit ett intensivt arbete med att bygga upp en intern organisation kring energigemenskaper. Organisationen har även ett flerårigt samarbete med intresseorganisationen SERO med sikte på att direkt påverka den regionala såväl som den nationella energipolitiken i riktning mot energikooperativ och energigemenskaper. Coompanions energigemenskapande innefattar att utveckla koncept och bistå konkreta energigemenskapsinitiativ med exempelvis teknisk och juridisk kompetens samt med utbildning om energigemenskaper för aktörer i regionala och lokala sammanhang.

I våra fall uttrycker Coompanion-representanter visioner om att stärka lokalsamhällen med hjälp av energigemenskaper. I synnerhet handlar det om att odla sociala relationer, inte sällan kopplat till en kritik mot den förda politiken, som ”sliter isär landet” genom att skapa klyftor mellan stad och land, som en Coompanion-representant uttryckte saken. Följaktligen betraktas energigemenskaper som ett sätt att ”limma ihop landet” igen och överbrygga denna klyfta. Trots dess förankring i den kooperativa rörelsen visar Coompanions aktiva arbete med att påverka politiken på region- och riksnivå att det rör sig om en heterogen organisation. Dess energigemenskapande bottenar i en politisk vision om att förflytta makten över energisystemet och omställningen till medborgare med en fördjupad energidemokrati som följd. Genom ambitionen att vika energigemenskapandet mot medborgarengagemang och mobilisera verktyg från den kooperativa verktygslådan finns en återpolitiserande potential i Coompanions och SERO:s mobilisering av energigemenskaper för utbildning och policypåverkan.

Även i folkbildningskretsar börjar energigemenskaper alltmer att cirkulera som begrepp. Med inspiration av omställningsrörelsen bedriver en regional gren av Studieförbundet ett aktivt arbete med energigemenskaper i fokus. I denna regionala gren av Studieförbundet arbetas intensivt för att få till stånd en nationell folkbildningskampanj för energi- och klimatomställning med energigemenskapande i centrum, samtidigt som organisationen verkar i närområdet för att understödja lokala energigemenskapsinitiativ. En folkhögskollärare är också involverad i ett samarbete med Studieförbundet parallellt med sitt engagemang för att starta en lokal energigemenskap på sin hemort.

Det finns även kopplingar till föreningen Demokratisk Omställning, som är en del av den internationella kommunalistiska rörelsen, där energigemenskaper alltmer börjat betraktas som ett verktyg för gräsrotsdriven klimatomställning.

I intervjuer med en företrädare för Studieförbundet framkommer hur engagemanget i energigemenskaper delvis bottnar i idéer hämtade från omställningsrörelsen – i Sverige Omställningsnätverket och internationellt Transition Towns. I denna kontext sätts energigemenskaper in i en omställningstradition driven underifrån, där man söker efter former för medborgare att lokalt samarbeta för att hantera globala problem såsom klimatanpassning, matproduktion och energiförsörjning. Personen på Studieförbundet betonar att det handlar om att ta ansvar lokalt och skapa kollektiva deltagandeprocesser i stället för att förlita sig på att politiker och tjänstepersoner ska lösa globala problem. Detta bottnar delvis i ett långtgående samarbete med Coompanion, men även i en mer kritisk analys av det samtida politiska landskapet. Personen menar att ”den kollektiva ansträngningen” är vägen ut ur de nu ”vittrande” och försvagade demokratiska systemen i väst, som numera ”drar åt fascism”. Rent föreställningsmässigt kopplar hen samman klimatomställningen med en civilisationskritik på ekologisk grund med övertrassering av ekosystem och överkonsumtion av till synes billiga råvaror. Energigemenskaper blir i detta sammanhang en pusselbit på vägen ut ur de vittrande politiska systemen genom att skapa ett nytt sammanhållande kitt på lokal nivå som kan stärka sociala relationer och främja krisberedskap. Detta vill personen från Studieförbundet åstadkomma dels genom att stödja konkreta energigemenskapsinitiativ, dels genom att starta en nationell folkbildningskampanj med förhoppningen om att det ska bli en katalysator för en bredare klimatomställningsrörelse av och för medborgarna själva.

En avgörande skillnad finns dock mellan det energigemenskapande som exemplifieras av folkhögskolläraren och det som exemplifieras av personen på Studieförbundet. De samarbetar förvisso, och båda har ambitioner om klimatomställning genom engagemang på gräsrotsnivå med sammanlänkning av såväl svenska som internationella rörelser. Men personen på Studieförbundet uttrycker tydliga ideologiska motiv, medan folkhögskolläraren framhåller vikten av praktiska lösningar som fungerar i vardagen. Här finns en viss skillnad: det ena representerar en politisk vision som bottnar i ”statens borttynande”, där energigemenskaper aktualiseras som ett sätt att vända sig bort från den nationella politiken och i stället stärka det lokala självförsörjandet, medan det mer pragmatiskt orienterade tilltalet liksom folkbildningsambitioner snarare har som klangbotten en ambition att odla de demokratiska processerna genom att inkludera bredare befolkningslager. Läraren är dock kritisk till hur frågan om energigemenskaper hittills har hanterats i svensk energipolitik och menar att det exemplifierar ett strukturellt ”tå-tassande” runt nätägarna och de stora energibolagen, vilka hittills intagit en defensiv – till och med konservativ – roll snarare än att aktivt förvalta det svenska energisystemet genom att förbereda det för de nya, globala problem som ett förändrat klimat ställer oss inför.

Det är således en ideologiskt heterogen samling aktörer som har börjat kroka arm för att navigera den rådande institutionella miljön. En annan aktör i periferin av det

svenska medborgarinriktade engagemanget är Svenska kyrkan, som också mobiliserar energigemenskaper i sitt klimatarbete. Detta gör man särskilt genom projektet ”Kyrkan som trygghetspunkt”, där energigemenskapande utgör en central komponent för att länka samman kyrkans pågående klimatengagemang med en kristen värdegrund byggd på omsorg om medmänniskan. I bjärt kontrast till inramningen av energigemenskaper som en fråga för teknoekonomiska experter står även ETC:s energigemenskapande. I grunden utgörs ETC-organisationen av en vänsterorienterad dagstidning, men man anlägger också solcellsparkar, bedriver elhandel och är aktiv inom byggsektorn. ETC engagerar sig i energigemenskaper dels genom konkreta arrangemang för att underlätta för och stödja energigemenskaper genom avtal, dels genom att nyligen ha lanserat ett eget energigemenskapsinitiativ. Detta engagemang bygger på en förändringsstrategi där klimatomställning bäst kommer till stånd genom skapandet av arenor för samhällsförändring bortom partipolitiken. ETC vill skapa en konkret omställningsverksamhet och bedriva politik med andra medel. Framför allt vill man med hjälp av decentraliserad energiteknik i kombination med digitala verktyg ”ta makten över energisystemet” och ”visa att en annan energivärld är möjlig”. I kontrast till Svenska kyrkans värdegrund drivs detta med en utpräglad progressiv klangbotten, även om man med kyrkan delar en politisk vision om en omställning driven av folket. Även bland de rörelser och organisationer som med hjälp av energigemenskaper söker formulera en gemensam konfliktlinje i den svenska energipolitiken kan vi alltså se olika sorters värden utkristallisera sig i praktiken.

Till sist ska vi inte underskatta organisationers roll som ofrivilliga dörröppnare för varandra. Ett talande exempel på detta är Fastighetsägarna Sveriges engagemang i energigemenskapsfrågan. En företrädare för organisationen påpekar att fastighetsägare har mycket att vinna på en mer utbredd, decentraliserad elproduktion, smart styrning och lagring genom digitalisering och energidelning, framför allt då el och uppvärmning står för en stor del av en fastighets omkostnader. Men motiven beskrivs också i termer av en vilja hos näringslivsaktörer att bli självständiga från monopolföretag såsom nätägare och att undvika skatter kopplade till energiproduktion och användning. Detta engagemang belyser ett visst sätt att energigemenskapa som återknyter till exemplet Tamarinden. För aktörer som stora byggföretag och fastighetsägare utgör energigemenskaper ett medel snarare än ett mål: dessa vill kunna dela el framför allt för att minska sina kostnader, generera systemnytta för det storskaliga elsystemet samt genom minskat effektuttag till följd av ökad självförsörjningsgrad bidra till att avhjälpa nätkapacitetsbrist och därmed möjliggöra fortsatt stadstillväxt. Alla dessa drivkrafter samlas under en klimatomställningsagenda, men utgör tydliga exempel på ett sorts energigemenskapande som ligger relativt nära den nu dominerande energipolitiken, i synnerhet jämfört med ETC:s eller Studieförbundet Engagemangets engagemang.

De värden som utkristalliserar sig i detta stadsutvecklingsområde skiljer sig inte nämnvärt från den dominerande ekomoderna linjen. Likväl har byggföretag och fastighetsägare – mäktiga aktörer med betydande inverkan på den svenska energipolitiken – genom sitt påverkansarbete indirekt öppnat dörren för alternativa sätt att energigemenskapa. Bland annat den ovannämnda regeländring som vid årsskiftet

2021–2022 plötsligt öppnade för lokal energidelning hade troligen inte kommit till stånd utan dessa aktörers ansträngningar. Å ena sidan har detta sätt att energigemenskapa således en avpolitiserande effekt genom att främja den teknifiering som är fördelaktig för stora företag och experter, samtidigt som det reproducerar rådande marknadsstrukturer och understödjer en innovationsdiskurs. Å andra sidan bidrar samma praktiker till att återpolitisera klimatomställningen, dels frivilligt genom lobbyverksamhet och policypåtryckningar, dels ofrivilligt, eftersom dessa aktörer snarast vill få genomslag för just sitt energigemenskapande, som knappast är förknippat med djupgående demokratiseringsambitioner genom underifrån driven omställning. Icke desto mindre öppnar det dörren för sådant energigemenskapande när det leder till en förändring av spelreglerna för samtliga.

Slutsatser

Som vi såg i förra avsnittet är den institutionella miljö som präglar det svenska energigemenskapslandskapet minst sagt ogynnsam för initiativ som söker föreställa sig vad REP:s betoning av energisystemens demokratisering skulle kunna innebära i en svensk kontext. Vår analys tyder snarast på att förhandlingarna om energigemenskapers implementering i Sverige anpassas till en teknoekonomisk logik, med etablerade sociomateriella arrangemang och maktförhållanden bibehållna – REP:s ambitioner om demokratisering och rättvis klimatomställning till trots. Även om Ei har valt ett passivt förhållningssätt vad gäller översättningen av REP kan vi likväl konstatera att denna passivitet har gett energibolagen en förhållandevis gynnsam förhandlingsposition, i den bemärkelsen att det är upp till bevis för energigemenskaperna att rättfärdiga sin existens genom att påvisa den nätnytta som de förväntas kunna bidra med. Detta är ingen enkel uppgift – inte ens för Tamarinden – eftersom det i sådana fall handlar om marginella nyttor. Av ännu större vikt är dock att det tvingar in energigemenskapsinitiativ på energibolagens egen spelplan: detta övertygningsarbete är i den rådande institutionella miljön helt avgörande för energigemenskapers möjlighet att över huvud taget få tillgång till de nät som ägs och underhålls av energibolagen, och det är samtidigt helt avhängigt av att dessa initiativ därmed redan har köpt premissen att nätnyttor är den sorts värden som energigemenskaper uteslutande bör bidra med.

Här står vi således inför ett bra exempel på en ”obligatorisk passagepunkt” (*obligatory passage point*) (Callon 1986; Latour 1988[1984]:43 och passim). De tekniker och praktiker som konstituerar denna passagepunkt kräver inte bara stor teknisk expertis, utan en viktig poäng är att de också skriver in särskilda värden – i detta fall främst systemoptimering och kostnadseffektivitet. Trots att systemoptimering och kostnadseffektivitet exempelvis inte speglar Austerlands huvudsakliga ambitioner, måste man här likväl vända sig till konsulter för att upphandla sådan assistans. Även Tamarinden tycks kämpa i motvind. Fastän de redan besitter en annan sorts expertis än man gör i fallet Austerland, och fastän de navigerar genom passagepunkten med större finesse, är frågan om de någonsin hade kunnat övertyga Eon om tillträde till nätet om inte energibolaget redan hade varit med i projektgruppen (vilket, för att riskera ett sidospår,

i sig är ett intressant faktum, som aktualiserar frågan om huruvida det ens är rimligt, med EU:s ambitioner i åtanke, att inkludera vinstdrivande multinationella bolag i en energigemenskap).

I denna mening har ”översättning” en högst politisk innebörd eftersom det beskriver hur en diskursiv formation kan etableras på ett sådant sätt att vad olika energigemenskapsinitiativ än gör, måste deras energigemenskapande passera genom den här obligatoriska passagepunkten i en situation där denna är konstruerad så att deras praktiker anpassas till energibolagens intressen. Detta kan lätt ge intrycket av att situationen är ganska hopplös för initiativ vilkas ambitioner med energigemenskaper är att ge uttryck för demokratiseringsvärden. Här tycks således behövas en nationell politisk översyn för att få till ordentliga policyförändringar. Det är väl delvis sant, men det är samtidigt inte hela bilden. För vi har också sett hur den institutionella miljö inom vilken energigemenskapsinitiativ verkar har fordrat aktivt byggande av nya allianser. Om initiativen på egen hand måste passera energibolagens passagepunkt så är inte alternativet att vägra; alternativet är snarare att upprätta alternativa nätverk kraftfulla nog att skapa nya passagepunkter. ETC, Svenska kyrkan, omställningsrörelsen, Studieförbundet, Coompanion – detta är organisationer och rörelser som utforskar arrangemang för andra sorters värden, där lokalt självbestämmande genom småskaligt, kollektivt ägande och förvaltande av energiinfrastrukturen framhävs. Även om dessa ännu befinner sig i periferin av exempelvis Austerlands planer, så är det inte osannolikt att projektgruppen kan komma att närma sig dem. Trots den institutionella miljön kring Austerland, utgör således det utpräglade platsbaserade energigemenskapandet här ett exempel på hur såväl de erkännande- som de deltagandebaserade rättvisedimensionerna av den svenska klimatomställningen kan komma till uttryck. Vi menar att initiativ som Austerland tillsammans med de intermediärer som söker mobilisera energigemenskaper som ett sätt att aktivera medborgare, skifta makten över energisystemet och skapa nya former för fördjupad energidemokrati, har potential att gemensamt bygga sociomateriala arrangemang som kan utmana energisystemregimen.

Detta talar för en pågående dynamik mellan av- och återpolitisering i olika aktörers sätt att verka för klimatomställning med hjälp av energigemenskaper. Utan att säga något om den potentiella samhällsnyttan, är det uppenbart att exempelvis Ei:s hållning, att göra energigemenskaper till föremål för teknoekonomisk expertis, har en avpolitiserande effekt. Energigemenskaper i denna tappning är inte alls en fråga om demokratisering, utan ett uttryck för uppfattningen att klimatomställningen bäst åstadkoms inom ramen för den nuvarande elmarknadens strukturer i form av nya industriella tillämpningar drivna av kommersiell och storskalig förnybar energi. Ei:s förhållningssätt delas av de stora energi- och nätbolagen, som förefaller nöjda med den sortens legitimering av energigemenskapers värden: systemstabilitet, nätnyttor och systemoptimering. Men det svenska landskapet av energigemenskaper, som visserligen bara är en av flera arenor för den svenska klimatomställningen, är särskilt intressant av den enkla anledningen att REP fortfarande ”håller på att landa”. Vi är med andra ord mitt uppe i en översättningsfas, där tolkningsstriden om energigemenskapers roll i den svenska omställningen ännu inte är avgjord. Som vi har sett begränsar den insti-

tutionella miljön visserligen navigeringsutrymmet för energigemenskapande aktörer, men detta har samtidigt gjort det nödvändigt att bygga okonventionella allianser, där aktörer utforskar sig fram genom ett bricolage-liknande byggande av sociomateriella arrangemang som tänjer på gränserna – både juridiskt och tekniskt – för den befintliga energiinfrastrukturen utan att de på förhand exakt vet vilka konsekvenser deras handlande kommer att få.

Avsaknaden av ett eget juridiskt ramverk såväl som av stödfunktioner för energigemenskaper är således ett tveeggat svärd. Å ena sidan är den förbunden med den reella risken att en mångfald av olika initiativ reduceras till en samling värderingspraktiker av systembevarande karaktär. Å andra sidan har den gjort byggandet av allianser mellan olika energigemenskapsinitiativ så strategiskt viktigt, vilket ställer frågan om det gemensamma på sin spets. En sådan dynamisk förståelse av den roll som energigemenskaper spelar botten i insikten att ett flertal av de betingelser som riskerar att avpolitiserar den svenska klimatomställningen också rymmer fröet till en genomgripande återpolitisering. På grund av Ei:s passiva hållning utgör det svenska energigemenskapslandskapet ironiskt nog en unik arena för byggandet av nya ekvivalenskedjor olika framtidsvisioner emellan, vilket bäddar för överraskningar, där det pragmatiska experimenterandet kan fungera som en motvikt mot ideologisk dogmatism, där okonventionella allianser kan skapa grogrund för nya politiska subjektspositioner och där aktörer plötsligt kan bli ofrivilliga dörröppnare för varandra (jfr Mouffe 2022:31). Här kan vi fråga oss huruvida energigemenskapernas grundstruktur, där de kännetecknas av lokal förankring och viss autonomi såväl i policysammanhang såsom REP som i forskningslitteraturen, någonsin fullständigt kan passas in inom ramen för rådande industrimoderna energisystemarrangemang. Fröet till återpolitisering lär finnas kvar trots lika delar passivitet och idoga försök till anpassning.

Tack till personer och institutioner som bidragit

Den här forskningen möjliggjordes av ett anslag från Energimyndigheten för projektet ”Lokala solegemenskaper – en väg mot stärkt energidemokrati?” med diarienummer 50969-1. Vi vill tacka våra kollegor på Institutionen för Tema vid Linköpings universitet, vilkas rekommendationer och förslag har bidragit till att forma vad som initialt var ett bångstyrt utkast till en färdig artikel. Vi vill också tacka två anonyma granskare för deras noggranna genomläsning och konstruktiva kritik. Sedan vill vi även tacka två masterstudenter vid Tema Miljöförändrings masterprogram Science for Sustainable Development, för engagemang i projektet och hjälp med intervjuer – stort tack Ardiana Jaku och Heba Talaat Abdelaziz Moustafa! Sist men inte minst vill vi även rikta ett stort tack till alla energigemenskapare som generöst delat med sig av sina erfarenheter och perspektiv utifrån sina olika horisonter runt om i landet.

Referenser

- Anshelm, J. (2000) *Mellan frälsning och domedag. Om kärnkraftens politiska idéhistoria i Sverige, 1945–1999*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Anshelm, J. & S. Haikola (2018) "Depoliticization, repoliticization, and environmental concerns. Swedish mining politics as an instance of environmental politicization", *ACME: An International Journal for Critical Geographies* 17 (2):561–596.
- Asdal, K. (2011) *Politikkens natur – naturens politikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Barry, A. (2001) *Political machines. Governing a technological society*. London: Athlone.
- Bulkeley, H., M. Paterson & J. Stripple (2016) "Introduction", 1–23 i H. Bulkeley, M. Paterson & J. Stripple (red.) *Toward a cultural politics of climate change. Devices, desires, and dissent*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316694473.001>.
- Burke, M. & J.C. Stephens (2018) "Political power and renewable energy futures. A critical review", *Energy Research & Social Science* 35:78–93. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.10.018>.
- Büttner, S.M. (2019) "The European dimension of projectification. Implications of the project approach in EU funding policy", 169–188 i D.E. Hodgson, M. Fred, B. Simon & P. Hall (red.) *The projectification of the public sector*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315098586>.
- Braun, B.P. (2014) "A new urban dispositif? Governing life in an age of climate change", *Environment and Planning D: Society and Space* 32 (1):49–64. <https://doi.org/10.1068/d4313>.
- Callon, M. (1986) "Some elements of a sociology of translation. Domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay", 196–223 i J. Law (red.) *Power, action, and belief. A new sociology of knowledge?* London: Routledge.
- Charmaz, K. (2014) *Constructing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Creamer, E., G. Taylor Aiken, B. Van Veelen, G. Walker & P. Devine-Wright (2019) "Community renewable energy. What does it do? Walker and Devine-Wright (2008) Ten Years On", *Energy Research & Social Science* 57:1–6. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101223>.
- Dall-Orsoletta, A., Cunha, J., Araújo, M. & P. Ferreira (2022) "A systematic review of social innovation and community energy transitions", *Energy Research & Social Science* 88:1–18. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102625>.
- Derrington, M. (2019) *Qualitative longitudinal methods. Researching implementation and change*. Los Angeles: SAGE.
- Droubi, S., Heffron, R.J., & D. McCauley (2022) "A critical review of energy democracy. A failure to deliver justice?", *Energy Research & Social Science* 86:1–15. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102444>.
- Eadson, W. & B. Van Veelen (2021) "Assemblage-democracy. Reconceptualising democracy through material resource governance", *Political Geography* 88:1–11. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102403>.

- Emelianoff, C. & G. Taylor Aiken (2021) "The (in)justice of community based initiatives", *Spatial Justice* 16:1–19.
- Europeiska unionen (EU) (2018) "Europaparlamentets och Rådets direktiv (EU) 2018/2001 från den 11 december 2018 om främjande av användningen av energi från förnybara energikällor", *Europeiska unionens officiella tidning* L 328, 21 december 2018:82–209.
- Foucault, Michel (2010) *Säkerhet, territorium, befolkning: Collège de France 1977-1978*. Stockholm: Tankekraft
- Förenta nationernas klimatpanel (2023) *Climate Change 2023. Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Genève: Förenta nationernas klimatpanel. doi: 10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.
- Envall, F. (2021) *Experimenting for change? The Politics of Accomplishing Environmental Governance Through Smart Energy Pilot Projects*. Avhandling. Linköping: Linköpings universitet. doi: 10.3384/diss.diva-172293.
- Envall, F. (2023) "Situated dynamics of environmental governance in Swedish smart energy experimentation: Tentativeness, demonstration, upscaling." *Environment and Planning C: Politics and Space* 41(5): 922–940. <https://doi.org/10.1177/23996544231165006>.
- Envall, F. & H. Rohrer (2023) "Technopolitics of future-making. The ambiguous role of energy communities in shaping energy system change." *Environment and Planning E: Nature and Space* 0(0) OnlineFirst. <https://doi.org/10.1177/25148486231188263>.
- Generaldirektoratet för miljö (u.d.) "Energy communities repository. Energy communities", https://energycommunities-repository.ec.europa.eu/energy-communities_en (hämtningsdatum 29 mars 2023).
- Godin, B. & D. Vinck (red.) (2017) *Critical studies of innovation. Alternative approaches to the pro-innovation bias*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781785367229>.
- Gürtler, K., Löw Beer, D., & J. Herberg (2021) "Scaling just transitions. Legitimation strategies in coal phase-out commissions in Canada and Germany", *Political Geography* 88:1–13. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102406>.
- Haarstad, H., Grandin, J., Kjærås, K., & E. Johnson (red.) (2023) *Haste. The slow politics of climate urgency*. London: UCL Press. <https://doi.org/10.14324/111.9781800083288>.
- Hallonsten, O. (2023) *Empty innovation. Causes and consequences of society's obsession with entrepreneurship and growth*. London: Palgrave Macmillan.
- Hulme, M. (2009) *Why we disagree about climate change. Understanding controversy, inaction, and opportunity*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511841200>.
- Hultman, M. (2015) *Den inställda omställningen. Svensk energi- och miljöpolitik i möjligheternas tid, 1980–1991*. Möklinta: Gidlunds förlag.
- Hultman, M., Kall, A-S, & J. Anshelm (2021) *Att ställa frågan – att våga omställning. Birgitta Hambraeus och Birgitta Dahl i den svenska energi- och miljöpolitiken 1971–1991*. Lund: Arkiv förlag.

- Husblad, R., Morén, G., Nordström, J., Vendel Nylander, C., Tedebrand, L., & S. Wahlberg (2020) *Ren energi inom EU. Ett genomförande av fem rättsakter. Ei R2020:02*. Eskilstuna: Energimarknadsinspektionen.
- Johnson, V.C.A. & S. Hall (2014) "Community energy and equity. The distributional implications of a transition to a decentralized electricity system", *People Place Policy* 8 (3):149–167. <https://doi.org/10.3351/ppp.0008.0003.0002>.
- Kall, A-S. (2011) "Förnyelse med förhinder. Den riksdagspolitiska debatten om omställningen av energisystemet, 1980–2010", *Linköping Studies in Arts and Science* 524. Avhandling, Linköpings universitet.
- Kooij H-J., Otema, M., Veenman, S., Sperling, K., Magnusson, D., Palm, J., & F. Hvelplund (2018) "Between grassroots and treetops. Community power and institutional dependence in the renewable energy sector in Denmark, Sweden, and the Netherlands", *Energy Research & Social Science* 37:52–64. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.09.019>.
- Latour, B. (1988 [1984]) *The pasteurization of France*. Cambridge: Harvard University Press.
- Li, T. M. (2007) *The will to improve. Governmentality, development, and the practice of politics*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822389781>.
- Lidskog, R., Standring, A., & J.M. White (2022) "Environmental expertise for social transformation. Roles and responsibilities for social science", *Environmental Sociology* 8 (3):255–266. <https://doi.org/10.1080/23251042.2022.2048237>.
- Lidskog, R. & G. Sundqvist (2022) "Lost in transformation. The Paris Agreement, the IPCC, and the quest for national transformative change", *Frontiers in Climate* 4:1–13. <https://doi.org/10.3389/fclim.2022.906054>.
- Lövbrand, E. & J. Striiple (2011) "Making climate change governable. Accounting for carbon as sinks, credits, and personal budgets", *Critical Policy Studies* 5 (2):187–200. <https://doi.org/10.1080/19460171.2011.576531>.
- Magnusson, D. & J. Palm (2019) "Come together. The development of Swedish energy communities", *Sustainability* 11 (4):1–19. <https://doi.org/10.3390/su11041056>.
- Mehleb, R.I., Kallis, G., & C. Zografos (2021) "A discourse analysis of yellow-vest resistance against carbon taxes", *Environmental Innovation and Societal Transitions* 40:382–394. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2021.08.005>.
- Melin, A., Magnusdottir, G.L., & Baard, P. (2023) *Deltagande rättvisbedömningar av energiscenarier. Teori och empiriska resultat*. Malmö: Malmö universitet.
- Mitchell, T. (2013) *Carbon democracy. Political power in the age of oil*. London: Verso.
- Moss, T. (2009) "Intermediaries and the governance of sociotechnical networks in transition", *Environment & Planning A: Economy and Space* 41 (6):1480–1495. <https://doi.org/10.1068/a4116>.
- Mouffe, C. (2008[2005]) *Om det politiska*. Hägersten: Tankekraft.
- Mouffe, C. (2022) *Towards a green democratic revolution. Left populism and the power of affects*. London: Verso.
- Niskanen, J., Anshelm, J., & S. Haikola (2024) "A multi-level discourse analysis of Swedish wind power resistance, 2009–2022", *Political Geography* 108, 103017.

- Paterson, M. (2021) *In search of climate politics*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108974912>.
- Pfotenhauer, S., Juhl, J., & E. Aarden (2019) "Challenging the 'deficit model' of innovation. Framing policy issues under the innovation imperative", *Research Policy* 48 (4):895–904. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.10.015>.
- Radtke, J. & D. Ohlhorst (2021) "Community energy in Germany. Bowling alone in elite clubs?", *Utilities Policy* 72:1–14. <https://doi.org/10.1016/j.jup.2021.101269>.
- Rose, N. & P. Miller (2008) *Governing the present. Administering economic, social, and personal life*. Cambridge: Polity.
- Sovacool, B.K. (2013) *Energy & ethics. Justice and the global energy challenge*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137298669>.
- Stephens, J.C. (2019) "Energy democracy. Redistributing power to the people through renewable transformation", *Environment: Science and Policy for Sustainable Development* 61 (2):4–13. <https://doi.org/10.1080/00139157.2019.1564212>.
- Swyngedouw, E. (2010) "Apocalypse forever?", *Theory, Culture & Society* 27 (2–3):213–232. <https://doi.org/10.1177/0263276409358728>.
- Szulecki, K. & I. Overland (2020) "Energy democracy as a process, an outcome, and a goal. A conceptual review", *Energy Research & Social Science* 69, 101768. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101768>.
- Szulecki, K. (2018) "Conceptualizing energy democracy", *Environmental Politics* 27 (1):21–41. <https://doi.org/10.1080/09644016.2017.1387294>.
- Taylor Aiken, G. (2019) "Community as tool for low carbon transitions. Involvement and containment, policy and action", *Environment & Planning C: Politics and Space* 37 (4):732–749. <https://doi.org/10.1177/2399654418791579>.
- Taylor Aiken, G., Eadson, W., Hobson, K., & L. Dinnie (2022) "Vicarious scale and instrumental imaginaries in community sustainable transitions", *Global Environmental Change* 75:1–11. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2022.102543>.
- Van Lente, H., Hekkert, M., Smits, R., & B. Van Waveren (2003) "Roles of systemic intermediaries in transition processes", *International Journal of Innovation Management* 7 (3):247–279. <https://doi.org/10.1142/S1363919603000817>.
- Van Veelen, B. (2018) "Negotiating energy democracy in practice. Governance processes in community energy projects", *Environmental Politics* 27 (4):644–666. <https://doi.org/10.1080/09644016.2018.1427824>.
- Van Veelen, B. & B. Van der Horst (2018) "What is energy democracy? Connecting social science energy research and political theory", *Energy Research & Social Science* 46:19–28. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2018.06.010>.
- Wiersma, B. & P. Devine-Wright (2014) "Decentralising energy. Comparing the drivers and influencers of projects led by public, private, community, and third sector actors", *Contemporary Social Science* 9 (4):456–470. <https://doi.org/10.1080/21582041.2014.981757>.

Författarpresentationer

Fredrik Envall är postdoktor i Miljöförändring vid Institutionen för tema, Linköpings universitet. Hans forskning kretsar kring hur miljöproblem begripliggörs och hanteras i samhället. Med avstamp i kritiska forskningsansatser till miljöproblem, politik och sociotekniska infrastrukturer undersöker han försök att ställa om energisystem och samhälle, bland annat genom studier av hur experimenterande och pilotprojekt formar miljöstyrning och genom utforskande av energigemenskaper som verktyg för en rättvis energi- och klimatomställning.

Daniel Andersson är universitetslektor i Miljöförändring vid Institutionen för tema, Linköpings universitet. Hans forskningsintressen spänner över flera inbördes relaterade ämnen, såsom förhållandet mellan framtidsorientering och värdering i klimategonomiska modeller, sociotekniska föreställningar om tekniker för klimatmanipulering och den globala miljövetenskapens kunskapshistoria.

Harald Rohrer är professor i Teknik och social förändring vid Institutionen för tema, Linköpings universitet. Hans forskning är inriktad på sammanlänkningen mellan vår tids stora utmaningar, såsom klimatförändringar, resursförbrukning och förändring av sociotekniska infrastrukturer. I synnerhet fokuserar han på infrastruktur förändring inom området energisystem, och hur aktörer som användare, hushåll och civilsamhällsorganisationer påverkar sociotekniska förändringar såväl som hur handlingsutrymme formas genom olika styrningsstrategier.

Kontaktuppgifter

Fredrik Envall
Institutionen för tema – Miljöförändring
Linköpings universitet
581 83 Linköping
fredrik.envall@liu.se